

VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONIŲ VAIDMUO POLITINIAME GYVENIME

Audronė Nugaraitė

Dabar visuomenės informavimo priemonės (VIP) yra neat-siejama demokratijos mechanizmo funkcionavimo dalis. Šiuolai-kinėje visuomenėje, kur žinios ir informacija įgyja realią valdžią, spauda, radijas ir televizija, pagrindinės žinių ir informacijos skleidėjos, iš ketvirtosios vietos valdžios hierarchijoje vis labiau pretenduoja į pirmąją.

Visi šie procesai ypač matyti politiniame visuomenės gyvenime, kai viena ar kita jėga stengiasi dominuoti VIP, tikėdamasi visuomenės pritarimo priimant sprendimus ar formuojant nuomonę. Todėl galima teigti, kad visuomenės informavimo priemonės ne tik yra svarbus masinis informacijos perdavimo kanalas, bet ir atlieka politikos kūrėjos vaidmenį.

Didžioji mūsų žinių apie tikrovę dalis susijusi su visuomenės informavimo priemonių pranešimais. Įvykiai ar reiškiniai, daran-tys įtakos visuomenės gyvenimui (atskiriems visuomenės sluoks-niams, grupėms, jų bendravimui) laikytini žurnalistinės veikos objektu. Pranešimai apie įvykius ar asmenybes tik tada tampa vi-suotinu įvykiu, kai jie yra pranešami per VIP. Vadinasi, galime teigti, kad gaunama per VIP informacija ne tik veikia, bet ir for-muoja mūsų visuomenę. Viena svarbiausių VIP funkcijų – infor-muoti, t. y. surinkti, apdoroti ir išplatinti visuomenę dominančią, jos interesus atitinkančią informaciją apie žymius valstybės veikė-jus, valdžios institucijas ir kt. Tačiau visuomenės informavimo priemonių suteikta informacija nėra fotografiškas tikrovės faktų atvaizdavimas. Informacijos pateikimas susijęs su jos vertinimu, komentavimu, apibendrinimu. Būtent VIP pateiktos informacijos

pagrindu žmogus susidaro savo nuomonę apie parlamento, Vyriausybės, įvairių institucijų veiklą, ekonominę situaciją, kultūrinį šalies gyvenimą. Formuojant visuomenės nuomonę, labai svarbus vaidmuo tenka pranešamai informacijai apie sritis, kurios nėra mūsų kasdienybės akirtyje (apie užsienio politiką, lyderius ir kt.). Šis informacijos šaltinis dažnai būna vienintelis priimant sprendimus ar imantis konkrečių veiksmų. Labai svarbu, kad VIP pateikiama informacija būtų objektyvi. Šiuos tikslus įgyvendinti padeda kitos VIP funkcijos: a) šviečiamoji, kai skaitytojui, žiūrovui ar klausytojui pateikiamos žinios, padedančios sutapatinti, atsirinkti, įvertinti per VIP ir kitus šaltinius gaunamą informaciją, kuri neretai būna prieštaringa ir reikalauja iš žmogaus daugiau pastangų, ieškant optimalaus sprendimo; b) socialinė, padedanti individui adaptuotis socialinėje tikrovėje. Šios funkcijos ir leidžia visuomenės informavimo priemonėms atlikti dar vieną svarbią funkciją – kontroliuoti ir kritikuoti. Nors šią funkciją atlieka ir kitos institucijos, tačiau VIP kritika turi specifinių, savitų bruožų. Tai pirmiausia masiškumo aspektas ir objekto įvairiapusiškumas. Pavyzdžiui, opozicijos kritika yra nukreipta prieš Vyriausybę ir jai artimus sluoksnius, o VIP kritikos ribos – nuo Prezidento iki eilinio visuomenės nario. VIP kontrolės funkcijos pagrindas – visuomenės nuomonės autoritetas. Ir nors visuomenės informavimo priemonės, skirtingai nuo valstybinių ar ūkinių kontrolės organų, negali taikyti bausmių pažeidėjams, neretai jų pateikta kritinė medžiaga turi didesnę poveikį. Tai dažniausiai susiję ne tik su operatyviu, išsamiu juridiniu kaltės pagrindimu, bet ir su moraliiniu asmens ar įvykio įvertinimu. Dėl informacijos poveikio skaitytojams, žiūrovams ar klausytojams VIP įgauna didelės moralinės jėgos. Remiantis Lietuvos dienraščių parengtomis ir išspausdintomis publikacijomis iškelta ne viena baudžiamoji byla ar priimti svarbūs nutarimai. Tiriančioji žurnalistika atskleidė ir padėjo išaiškinti ne vieną nusikaltusį asmenį.

Labai svarbus VIP vaidmuo vienijant skirtingų interesų žmones, integruojant skirtingų sluoksnių narius, suteikiant jiems vie-

nodas galimybes pasisakyti, susirasti bendraminčių. Šias funkcijas atlieka ir kitos institucijos, tačiau dažniausiai sėkminga jų veikla neatsiejama nuo visuomenės informavimo priemonių. Neretai tokios organizacijos (partijos) veiklos pagrindas siekiant masiškuo, savo tikslų įtvirtinimo visuomenėje yra bendradarbiavimas su VIP.

Visos anksčiau aptartos funkcijos vienaip ar kitaip susijusios su dar viena labai svarbia visuomenės informavimo priemonių funkcija – vienijančia (mobilizuojančia), skatinančia veikti. Kitaip tariant, VIP skatina žmones veikti, priimti sprendimus arba atvirksčiai – daro įtaką sąmoningam žmogaus neveiklumui. Visa tai įrodo spaudos, radijo ir televizijos poveikį žmogaus mąstymui, vertinimo kriterijams ir elgesio motyvacijai.

Šių dienų politiniame gyvenime visuomenės informavimo priemonės padeda gauti daugelio žmonių pritarimą vienu ar kitu aktualiu visuomenei klausimu. Nes be kasdien pateikiamos informacijos net ir išsimokslinęs žmogus negalės teisingai orientuotis politiniuose procesuose, įžvelgti jų prieštaravimus ir ypač priimti teisingus sprendimus. Pasitelkęs savo patirtį ir gaunamą informaciją žmogus galės susidaryti savo nuomonę. Todėl labai svarbus klausimas yra informacijos priemonių priklausomybė. Visuomenė turi būti suinteresuota turėti laisvos komunikacijos sistemą, nes tik nepriklausomos VIP įprasmina žodžio laisvę, be kurios sunku būtų realizuoti ir kitas žmogaus teises. Informacijos monopolizavimas, kai tam tikrais tikslais ribojama pateikiama informacija suvaržo ne tik asmens laisvę, bet ir teisę rinktis. Neretai dėl šių problemų spauda, pagal savo prigimtį turinti reikšti visuomenės interesus, tampa įrankiu politiniam spaudimui daryti, priemonė, pažeidžiančia žmogaus orumą ir garbę. Šią opią dabarties kasdienybės problemą patvirtina ir šimtais skaičiuojamos bylos, susijusios su žmogaus garbės ir orumo pažeidimais spaudoje ir elektroninėse informavimo priemonėse.

Aktyvus visuomenės informavimo priemonių vaidmuo politiniame gyvenime susijęs su spaudos, radijo ir televizijos poveikiu

visuomenėje vykstantiems informacijos procesams. Vienas iš svarbiausių šios veiklos dalykų – visuomenei pateikiamos informacijos gavimas, jos atranka ir pateikimas. Atlikti tyrimai parodė, kad VIP temų tvarkaraštis neretai tampa politinių institucijų ar veikėjų tvarkaraščiu. Ypač tai matyti rinkiminių kampanijų metu. Kitaip tariant, informacija lemia vieno ar kito politinio klausimo sprendimą. Informacijos srautas dabar yra toks didelis, kad joks individas ar net grupė nepajėgi jo apdoroti. Todėl informacijos atrinkimas ir jos pateikimas masinei auditorijai ir yra vienas svarbiausių visuomenės informavimo priemonių uždavinių. Visuomenės narių informatyvumas tiesiogiai priklauso nuo to, kokių tikslų turi informacijos pateikėjas, kaip plačiai jis pateikia informaciją, kokie atrankos kriterijai ir medžiagos pateikimo formos.

Visuomenės informavimo priemonės dažniausiai naudojasi dviem informacijos pateikimo būdais – nuosekliu ir fragmentiniu. Pirmuoju dažniau naudojasi spauda, antruoju – televizija ir radijas. Fragmentinis būdas – kai VIP iš atskirų informacijos gabaliukų formuoja žiūrovų ar klausytojų požiūrį į aktualiją. Tokiu būdu yra galimybė manipuliuoti auditorija atskleidžiant norimas įvykio puses ir nutylint nereikalingas (informacijos pateikėjo požiūriu). Toks fragmentinis informacijos pateikimas gali sukelti žiūrovo sumaištį ir nenorą domėtis politika arba atvirkščiai, visišką pasitikėjimą tuo, ką kalba per televiziją ar radiją politikos apžvalgininkas. Daugelis teoretikų teigia, kad fragmentinis informacijos pateikimas yra televizijos specifika. Kas vakarą rodomi iškilmingi vizitai, svečių sutikimai, spaudos konferencijos dažniausiai sukuria paviršutinį politinio reiškinių vaizdą, neįvardija tikrųjų reiškinių mechanizmo funkcionavimo priežasčių. Tačiau fragmentinio informacijos pateikimo apraiškų yra ir spaudoje.

VIP pačios nusprendžia, kokia informacija bus pateikta vartotojui, tačiau vadovaujasi ir bendrais informacijos atrinkimo kriterijais. Tai temos prioritetas, faktų naujumas ir jų netipiškumas, asmens statusas visuomenėje ir kt.

Pateikdamos informaciją, VIP turi dideles galimybes aktyviai veikti visuomenę ir formuoti auditorijos požiūrį į politiką. Politinis piliečių pasyvumas ar atvirksčiai, masinis aktyvumas, sprendžiant vieną ar kitą klausimą, dažniausiai susijęs su analogiška VIP pozicija tuo klausimu. Tai patvirtina, kaip rodo sociologinės apklausos, ir didelis Lietuvos gyventojų pasitikėjimas visuomenės informavimo priemonėmis.

Politis VIP poveikis įgyvendinamas per žmogaus protą ir jausmus. Racionalusis masinės komunikacijos modelis remiasi žmonių įtikinėjimu, paremtu informacija ir logikos dėsniais pagrįsta argumentacija. Toks įtikinėjimas suponuoja tam tikrą konkurenciją tarp visuomenės informavimo priemonių, siekiant turėti didesnę auditoriją. Lietuvos VIP, propaguodamos savo tikslus, pateikdamos informaciją, naudoja ir emocinio poveikio priemones.

Toks platus visuomenės informavimo priemonių poveikis auditorijos mąstymui ir jos poelgiams rodo labai svarbų "ketvirtosios valdžios" vaidmenį visuomenėje. Neatsitiktinai kai kurie masinių komunikacijų tyrinėtojai kalba apie artėjančią VIP epochą – mediakratiją, kai visuomenės informavimo priemonės ne tik rodyt ir interpretuos tikrovę, bet ir konstruos ją, remdamosi savomis taisyklėmis.

LITERATŪRA

1. Media and Communication: readings in Methodology, History and Culture / Ed. by Helge Ronning and Knut Lundby. – Norwegian U-ty Press. – 1991. – 382 p.
2. Syvertsen Trine. Public Television in Transition. – Levender Bilder. – Nr. 5/92. – 378 p.
3. The Role of Media in a Changing Society. – University of Oslo. – 1992. – 261 p.
4. Toffler Al. Povershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century. – N. Y.; L., 1990.
5. Vaišnys A. Profesionalioji žurnalistika: įvadas. – V., 1992. – 60 p.

THE ROLE OF MASS MEDIA IN POLITICAL LIFE

Summary

The role of mass media in political life is discussed in the article. Knowledge and information acquire real power in modern society. For this reason, the press, radio, and television that have become the most important spreaders of knowledge and information claim to rise from the fourth position in the hierarchy of power to the first one.

The largest part of our knowledge concerning reality is related to the messages of mass media. The article deals with the functions of mass media and the effect that they have on the audience. The issues of mass media ownership (dependency) are mentioned. The monopolization of information, followed by limitations, restrains personal freedom as well as right to choose. It often happens that the press that by its very nature should express the public interest, turns to means of political pressure that offend human dignity and honor. Hundreds of cases concerned with the offense to human dignity and honor in the press and electronic media testify to the existence of this delicate modern problem.